

Universiteit
Leiden
The Netherlands

What late medieval chant manuscripts do to a present-day performer of plainchant

Vanden Abeele, H.E.

Citation

Vanden Abeele, H. E. (2014, December 15). *What late medieval chant manuscripts do to a present-day performer of plainchant*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/30116>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/30116>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Nederlandse samenvatting

Wat laatmiddeleeuwse gregoriaanse manuscripten doen met een hedendaagse zanger van gregoriaans

Dit boek geeft het onderzoek weer dat Hendrik Elie Vanden Abeele voerde naar de ontwikkeling, constructie en creatie van een hedendaagse uitvoeringspraktijk van laatmiddeleeuws gregoriaans. De gregoriaanse zanger van vandaag wordt geconfronteerd met vele uitdagingen. Dat zijn ondermeer vragen rond taal en vocale technieken, zoals de mogelijke uitspraken van het Latijn, het gebruik van de stem en de toonhoogte; uitvoeringsaspecten zoals ritme, metrum, tempo en frasering; contextuele overwegingen zoals de samenstelling van het ensemble, de plaats en de tijd van uitvoering; en repertoire-kwesties, zoals de transmissie van het oude repertoire en de aanmaak van nieuw repertoire, regionale verschillen binnen het repertoire zelf, het gebruik van *simple polyphony*, en de interactie tussen gregoriaans en polyfonie.

De vele uitdagingen en hindernissen kunnen opportuniteiten worden, als de uitvoerder de onzekerheden met eigen ideeën, kleuren en texturen gaat invullen. Hij/zij zal zelfs geneigd zijn buiten de lijntjes te kleuren, om zo de praktische en historische belemmeringen op een creatieve manier

aan te pakken. De dubbele status van onderzoeker en/als uitvoerder is hierbij een belangrijke factor. Die status beïnvloedt de theoretische en de praktische kennis, alsook de ontwikkeling tot een ‘habitus van de expert’, waarin de belichaamde know-how en de *tacit knowledge* van de kunstenaar gevierd wordt. De resulterende grensvervagende activiteiten laten zich in drie ambities samenvatten. Ten eerste: kijken of en hoe de muzieknotatie van laatmiddeleeuwse gregoriaanse manuscripten concrete aanwijzingen geeft voor de uitvoering ervan. Ten tweede: meer in het algemeen zien en ervaren hoe de manuscripten zelf antwoorden kunnen geven op uitvoerings-gerelateerde vragen; hoe bepaalde karakteristieken van deze manuscripten zangers tot verrassende of onverwachte klanken en perspectieven kunnen leiden; hoe hedendaagse oefening in of beoefening van gregoriaans ons begrip van de verschillende historische bronnen kan beïnvloeden — met andere woorden: wat deze manuscripten ons doen doen als uitvoerders. En ten derde: het potentieel van de menselijke stem exploreren als een tool in de ontwikkeling van een uitvoeringspraktijk van laatmiddeleeuws gregoriaans.

Dit boek bevat vier hoofdstukken, beginnende bij eerder algemene overwegingen rond laatmiddeleeuws gregoriaans, om vervolgens op meer specifieke vragen rond uitvoering over te gaan, met ten slotte een focus op het hedendaagse artistiek potentieel van gregoriaans. Hoofdstuk Een (Uitdagingen) noemt de verschillende praktische uitdagingen waarmee de uitvoerder van gregoriaans geconfronteerd wordt, overweegt de alledaagse uitvoeringsproblemen ervan, en bespreekt enkele eerstelijns-oplossingen. Voor we dan op een meer gedetailleerd verslag van het artistiek-onderzoeksproject ingaan, moet eerst overwogen worden wat ‘artistiek onderzoek’ in deze context kan betekenen, en welke procedures gevolgd kunnen worden. Dat is Hoofdstuk Twee (Onderzoek), gewijd aan de mogelijkheden die dankzij het onderzoek en de ontwikkeling van de musicus ontstaan: het beter verstaan van praktijken uit het verleden, de creatie van nieuwe praktijken in de uitvoering van gregoriaans en muziek in het algemeen. Hoofdstuk Drie (Morfologie) geeft eerst een inleiding op de wereld van laatmiddeleeuwse gregoriaanse manuscripten en wat ze kunnen betekenen voor de uitvoering van gregoriaans. Het gregoriaans in deze late

manuscripten is lang als ‘vervallen’ of ‘gemutileerd’ beschouwd, hoewel gregoriaans ook in de late middeleeuwen uitdrukkelijk het hart van de liturgie vormde, en veel manuscripten getuigenis afleggen van de rijkdom en vitaliteit van het gregoriaans. Ondertussen richt het hoofdstuk zich ook op de meer praktische kant van de zaak. Temidden allerlei uitvoeringsgerelateerde uitdagingen is de ritmische kwestie de meest pertinente, sterk verbonden als deze is met de visuele connectie die we met de neumen maken. Het is dan wel een pertinente kwestie, maar ze is ook onbeantwoordbaar, behalve misschien met de stelling dat de late middeleeuwen veel uitvoeringstradities moet gehad hebben. Daarom draait dit hoofdstuk ook rond de notie dat de uitvoeringspraktijk van toen — net zoals die van vandaag — niet alleen zeer divers, maar ook controversieel was. Een beeld verschijnt van een gregoriaanse partituur als een schema, een voorzet, waarop de uitvoerder kan ingaan op zeer verschillende manieren. Ten slotte wordt in Hoofdstuk Vier (Uitoefeningen) het grote artistieke potentieel van gregoriaans geïllustreerd aan de hand van zeventien projecten van het gregoriaanse ensemble Psallentes. Dit zijn onderzoeksresultaten op verschillende vlakken en niveaus. Het is hier, zoals deze projecten aan een publiek getoond worden, dat het beeld van een gregoriaans verschijnt dat relaties aangaat met meerdere aspecten van het moderne culturele leven.

Verschillende historische feiten of veronderstellingen binnen de gregoriaanse wereld laten zich in een artistieke context beter of anders verstaan, hetgeen op zich een historische situatie is. Artistieke reflexen kunnen door de eeuwen veranderen, zoals ook bepaalde gewoontes in de uitvoering of esthetische perspectieven, maar ze blijven altijd gerelateerd aan geschreven en ongeschreven wetten van het spreken, zingen en uitvoeren. Zo vormt de uitvoeringspraktijk van gregoriaans onderdeel van een continuum waarin vocale omgang met tekst zich over millennia, religies en kunstvormen uitstrekt.

Dit boek geeft onze hedendaagse relatie weer met de uitvoeringspraktijk van gregoriaans, waarbij ook contradicties een plaats krijgen. Het verhaal loopt tegen de achtergrond van de dagelijkse artistieke praktijk van een groep professionele zangers. Het bespreekt de praktische ontwik-

keling van diverse uitvoeringsstijlen van gregoriaans, alsook de theoretische connectie ermee; het geeft verslag van opgebouwde relaties met verschillende types van laatmiddeleeuwse manuscripten; het beschrijft neumen waarmee het gregoriaans werd genoteerd; het analyseert wat deze neumen mogelijk hebben geprobeerd door te geven; het overweegt hoe dit alles in een hedendaagse uitvoering zijn plaats kan krijgen; het geeft aan hoe persoonlijke verhalen, luistergeschiedenissen en uitvoeringservaringen kunnen bijdragen tot de ontwikkeling van een hoogst persoonlijke uitvoeringsstijl, en hoe deze stijl in relatie blijft met historische feiten, en met de historische realiteit voor zover we die kunnen kennen; het suggereert hoe we allerlei uitdagingen op het vlak van de uitvoering van het gregoriaans kunnen aangaan; het pleit voor de emancipatie van het jongere manuscript en het gregoriaans dat daarin te vinden is; het lijst op wat we kunnen leren door het kijken naar deze manuscripten, of naar andere historische bronnen; het exploreert hoe de menselijke stem een tool kan zijn in dit alles; het observeert hoe het onderzoek van de uitvoerder, het artistiek onderzoek dus, oude praktijken kan doen herleven of nieuwe kan helpen ontwikkelen; en het stelt meerdere projecten voor uit het verleden, het heden en de toekomst, alle er op gericht een open en levendige connectie te maken met het grote artistieke potentieel van laatmiddeleeuws gregoriaans.